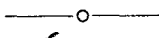

foglalva előadja. E rendszerben követte professzorát, de módosított is az ő eredményein. Elismeri Várhelyi a saját munkája terjengősségét, ismétlődéseit s a kezdéssel járó fogyatékokat, de el kell ismerni ideális lelkű buzgalmát és fáradhatlan szorgalmát, melynek páratlan terjedelmű szigorlati kéziratában gyakran együtt vannak új rendben a tudományos értékek s nem hiányoznak az ékességek sem (szép idézetek, tömördek illusztráció).

Az Előszó keltezése 1919, a Magyarok Nagyasszonyának ünnepe, Kézdivásárhelyt. A Kar elé csak Szegeden került 1921 őszén s a Kar elfogadta a doktori szóbeli szigorlat alapjául 1922 febr. 1-én.

1922—23. tanévi doktori értekezések:

1. Berta Orbán bencés: Tinódi Sebestyén „Cronica“-ja hadtörténeti szempontból.

Terjedelme kis negyedréttű 146 oldal, kéziratban. Forrásait további két oldalon sorolja fel, 30 munkát, amelyekre az egyes lapok alján pontosan hivatkozik, valamint magának Tinódinak a munkájára is.

Tartalmáról tiszta képet nyújt a kézirat elejére helyezett számozatlan két oldal. Van bevezetése és négy fejezete a hadseregről általában, a fegyverekről, a sereg vonulásáról, táborról, ütközetéről, bajviadalokról és negyedik fejezete a várostromról, várvédelemről szól.

A bevezetés 52 lapra terjed. Tárgya: a históriás énekek általában, Tinódi élete, jelleme, művei és ezek jellemzése; Tinódi mint történetíró, forrásai, hitelessége, históriás énekeinek hadtörténeti fontossága.

Az I. fejezet 30 lapra terjed. Tárgya: a banderialis rendszer és a nemesi felkelés hanyatlása, a részleges nemesi felkelés, a végvárrendszer és az idegen zsoldosok felfogadása, a hajdúk, a haramiák és a martalócok, a lovasság, gyalogság és a tűzérség, a tisztek, a hajóhad, toborzás, büntetés és a jutalmazás.

A II. fejezet 21 lapra terjed. Tárgya: a puszkapor feltalálása és a vele kapcsolatos tüzi fegyverek elterjedése, a nagy tüzi fegyverek, a kisebb tüzi fegyverek, a puszkapor előállítás, a golyók és a tüzes szerszámok, a kardfélék és a szálígyverek, védőfegyverek, zászlók és a zeneszerszámok.

A III. fejezet terjedelme 15 lap. Tárgya: az utak, hadak és a sereg vonulása, tábor, kémek és a haditanács, ütközet, tornajáték és a párviadal.

A IV. fejezet részletes tartalma 25 lapon ez: várak, palánkok, sorompó; bástyák, kapuk és a vár részei; a vár feje, felszerelése; intézkedések a várban az ellenség megérkezése után; az ostrom, a vár feladása.

Tinódi Sebestyénnek könyve, a *Cronica* nem egységes mű, hanem elbeszélő verseinek a gyűjteménye. Kiadta Szilády Áron a Régi Magy. Költők Tára III. kötetében. Van benne néhány bibliai történet (Judit, Dávid király), egy-két széphistória a görög mondákból (Jazon, Medea), de verseinek túlnyomó része históriás ének. Külföldi tárgyúak a Solimanról és a Károly császárról szólók, régibb tárgyú a Zsigmond magy. kir.-ról szóló két ének. A többi éneke egykorú hadi eseményt dolgoz fel: *Buda veszéséről és Török Bálint fogságáról* (1541), *Prini Péternek, Majlát Istvánnak és Terek Bálint fogságokról*, mely már buzdító célú, hogy a magyaroknak össze kell tartaniok a pogány török ellen. Eleinte János-párti volt Tinódi, később erősen Ferdinánd-párti lett, de nem izgatott pártok ellen, hanem egyetértést ajánlott, mert a törökben nem lehet bízni. A törökök ravaszsága ejtette foglyul Prinit, Majlátot, Török Bálintot. Majd megírta *Werböczi Imrének Kazon hadával kozari mezőn viadalját* (1543) azon okulással, hogy az urak becsüljék meg a végbeli vitézeket, a nemzet védelmezőit. Győzelemről zeng Tinódi „*Az szalkai mezőn való viadal*” c. költeményében is. Majd megírta a „*Varkucs Tamás idejében lött csaták Egerből*” c. énekét (1548), hogy dicsőítse Varkucs hűségét urához, Prini Péterhez és vitézségét példaadásul másoknak. Következett aztán „*Szitnya, Léva, Csábrág és Murán váraknak a megvevése*” (549). Erre az országgyűlés Gróf Salm Miklóst bízta meg, ki a várakat elfoglalta s a rablókat szétverte. Nagyon érdekes „*Kapitán György bajviadalja*” Hubiár béggel (1550), amelyből szemléletesen megismerjük az akkori bajvívások

módját, lefolyását. „*A szegedi veszedelem*”-ben inti a vitézeket, hogy óvakodjanak a dorbézolástól, tiszteljék Isten törvényeit, legyenek éberek, nehogy úgy járjanak, mint Tóth Mihály hajdúi, kik elfoglalták ugyan vitézüil Szegedet, de a törökök visszatértek és felkoncolták őket.

1552-ben írta „*Az vég Temesvárról és Losonczy haláláról*” szóló énekét; ugyanazon évi éneke szól „Zsigmond király és császár krónikája” címen Turóczi krónikájából vett adatokról, valamint egy másik énekében ír „*Historia Zsigmond császár fogságáról*” címmel. De ez utóbbiaknak nincs sem művészi, sem történeti forrásértékek. Legterjedelmesebb és adatokban leggazdagabb az „*Eger viadalmáról*” szóló ének ugyanazon évből, a legjobb várostrom-leírás, melyben költői erő is van. Erről aztán még egyszer írt rövidebben „*Egri historiának summája*” címen.

Kolozsvárra ment 1553-ban s ott írt „*Enyingi Török János vitézségéről*”. Másik terjedelmesebb éneke az „*Erdélyi história*” Szapolyai János halálától Fráter György haláláig (1540—52), rövidebb pedig „*Az János király fiáról való szép krónika*”.

Tinódi egyik legkedveltebb éneke „*Budai Ali basa historiája*” 1552-iki dunántúli és felvidéki hadjáratáról, Szondi hősiességéről stb. Feldolgozta azt, amit egy Konstantinápolyból jött úrfitól hallott s az 1543-iki perzsa háborúban láttak: „*Szolimán császárnak Kazul basával való viadalmát*”. Ezt Tinódi 1546-ban írta meg. Másik külföldi tárgyú éneke „*Károly császár hada Saxoniában*” (1553), ahol 1080 magyar vitéz hősiessége keltett feltűnést.

Tinódi többi énekei elvesztek.

Széphistóriákkal kezdte lantos pályáját, s 1541-től kezdve a legtöbb éneke nem egyéb, mint egykorú eseményeknek buzdító megénekélése időrendben, lehető történeti hűséggel. Jellemet kevésbé fest, mint helyzeteket. Nyelve, verselése nehézkes. Annál inkább kielégítette hallgatóinak erkölcsi szükségletét vallásosságával és lelkes hazafiságával.

Nem kímélt fáradságot, hogy adatait a legelső forrásból, a harcban résztvevő férfiaktól nyerje. Egy-egy kiváló férfi működését ritka éleslátással tudta megítélni, pl. Fráter Györgyét, kit kortársai annyira félreismertek.

Forrása a régi magyar történetekre Turóczy krónikája, a korabeli eseményekre pedig a közvetlen tanúk meghallgatása és a saját tapasztalatai, ezenkívül a hivatalos adatok, iratok, amelyeket főrangú pártfogói, főleg Nádasdy Tamás nádor, Salim gróf, Castaldo stb. juttattak el hozzá. Neki köszönhetjük a magyar-török végvárrendszer hiteles jegyzékét, a 26 k.r. és 30 török végvár lajstromát (1548). Leginkább az Eger váráról szóló ének győz meg bennünket arról, hogy Tinódi az adatok embere. Az egész ének négy része nem egyéb, mint oklevél-kivonat és hivatalos iratokból vett idézetek. Elsőrolja a védők számát, a tiszteket s a vár felszerelését. Főleg a katonai számadásokból dolgozott. Egyebeket a helyszínen jegyzett fel. Úgy járt el, mint egy lelkiismeretes történetíró. Igazmondóságát igazolják azok az okiratok, amelyeket a jelenkor adott ki a levéltárakból, különösen Károlyi Árpád oklevélgyűjteménye Fráter György levelezése címmel. Az egykorú és közelegykorú történetírók egész bizalommal hivatkoznak Tinódi adataira, mint Forgách, Sámbocki, Istvánffy stb.

Tinódi forrásértéke legnagyobb a hadtörténelmi dolgokban. Azért Berta Orbán főleg e téren iparkodott Tinódi énekeit kiaknázni. Ezt a legnagyobb figyelemmel tette, pontos adatelemzéssel és rendszerezéssel, lelkiismeretesen hivatkozva mindenütt forrásaira, elsősorban Tinódi énekeire, de megszólaltatva mellettök a legmodernebb tudományos irodalmi adatokat is.

2. P. Boros Domokos Fortunát, erdélyi ferences: A csíksomlyói harminckét Confrater. (1922. Cluj—Kolozsvár 5—77. l.).

A szegény ferencesek, mert nyomdájuk van, már 1922-ben nyomtatva adják ki egyik fiatal rendtársuk doktori értekezését. Mert nyomtatott műről van szó, a kéziratos disszertációk kivonatai közt ezt az egyet legrövidebben ismertetjük.

Oly történelmi ritkaságról van itt szó, aminőre nem ismerünk még egy példát. Hunyadi János, Magyarország kormányzója a törökön-nyert szentimrei győzelméért halából 32 székely családnak mindazon tartozásait, amelyekre kötelesek voltak a magyar király iránt, átváltoztatta a csíksomlyói ferences klostrom iránt való tartozásokra. Ezzel a székely 32 ház közterhe